

Çağatay Edebiyatında Rüya Motifleri (2)

Sümevra ALAN¹

Araştırma Makalesi

Makale Geçmişi

Başvuru Tarihi: 17.09.2022

Kabul Tarihi: 07.12.2022

Research Article

Article History

Date of Application: 17.09.2022

Acceptance Date: 07.12.2022

Özet

Rü'yâ-yı sâdik (gerçekleşen rüya) ve rü'yâ-yı kâzibe (gerçekleşmeyen rüya) ve olmak üzere temelde iki kategori altında değerlendirilen rüyalar tarihler boyunca toplumların hayatına ışık tutmuşlardır. Kimi zaman gerçekleşmesinden tedirginlik duyulan kimi zamansa gerçekleşmesi temennisinde bulunulan rüyalar edebi eserlere malzeme olmuştur. Çalışmamızda Doğu Türkçesi olarak da anılan ve XX. yüzyılın başlarına değin devam eden Çağatay Türkçesi dönemine ait belirli eserler taranmış, eserlerde yer alan rüya motifleri tespit edilerek örnekleriyle birlikte sunulmuştur. Ayrıca anlatılan hikâyelerin Türkiye Türkçesine aktarımı verilmiştir. Tespit edilen hikâyeler şu başlıklara ayrılmıştır: 1. *Şecere-i Terakime* Adlı Eserdeki Rüya Motifleri; 1.1. Tugurmuş'un Rüyası, 1.2. Kara Han'ın Büyük Hanımının Rüyası, 2. *Şibân Han Dîvânı* Adlı Eserdeki Rüya Motifleri, 3. *Bâbü'r Dîvânı* Adlı Eserdeki Rüya Motifleri, 4. *Bedâ'iyü'l Vasa'at* Adlı Eserdeki Rüya Motifleri, 5. *Fevâ'idü'l Kiber* Adlı Eserdeki Rüya Motifleri, 6. *Lutfî Divanı* Adlı Eserdeki Rüya Motifleri, 7. *Hüseyin Baykara Divanı* Adlı Eserdeki Rüya Motifleri, 8. *Leylî vü Mecnûn* Adlı Eserdeki Rüya Motifleri, 9. *Hakim Ata Kitabı* Adlı Eserdeki Rüya Motifleri. Motiflerin tasnifi yapılırken Thompson'un *Motif-Index of Folk-Literature (MIFL)* adlı çalışmasından faydalanılmıştır. Çalışmamız aracılığıyla tespit edilen motifler *MIFL*'te yer alan kod numarasıyla birlikte rüya anlatılarının tercümesinin ardından verilmiştir. Motifler; yorumlanışlarına göre de 1. Karşılaşılabilecek Durumları Gösteren Rüya Motifleri, 2. Topraklarını Genişletme Ülküsünün Yeryüzüne Ait Unsurlarla Simgeleştiği Rüya Motifleri, 3. Din Değiştirici Rüya Motifleri, 4. Aşk Motifleri, 5. Türbe, Yatır, Mezarlarda Yatanlarla İlgili Rüya Motifleri kategorileri altında değerlendirilerek okuyucuya sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çağatay Edebiyatı, rüya, rüya motifleri, *MIFL*, rüya tabiri.

Dream Motifs in Chagatai Literature (2)

Abstract

Dreams, which are basically evaluated under two categories as rü'yâ-yı sâdik (realized dream) and rü'yâ-yı kazibe (unrealized dream), have shed light on the lives of societies throughout history. Dreams, which are sometimes uneasy about their realization and sometimes wished to come true, have been the material of literary works. In our study, certain works belonging to the Chagatai Turkish period, which is also known as Eastern Turkish and continued until the beginning of the 20th century, were scanned. The dream motifs in the works were identified and presented with their examples. In addition, the transfer of the stories told to Turkey Turkish is given. The identified stories are divided into the following titles: 1. Dream Motifs in the work entitled *Shajara-i Tarakima*; 1.1. Tugurmuş's Dream, 1.2. Dream of Khara Khan's Great Mistress, 2. Dream Motifs in the *Diwan of Shiban Khan*, 3. Dream Motifs in the *Diwan of Babur*, 4. Dream Motifs in the *Bada'i' al-Wasat*, 5. Dream Motifs in the *Fawa'id al-Kibar*, 6. Dream Motifs in the *Diwan of Lutfi*, 7. Dream Motifs in the *Diwan of Husayn Bayqara*, 8. Dream Motifs in the *Layli wa Majnun*, 9. Dream Motifs in the *Book of Khakim-Ata*. In the classification of motifs, *Stith Thompson's Motif-Index of Folk-Literature (MIFL)* was used. The motifs identified through our study are given after the translation of the dream narratives, together with the code number in *MIFL*. According

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, sumeyra.alan@erzurum.edu.tr, orcid: 0000-0002-4406-2022.

to their interpretations, the motifs were evaluated under the categories of 1. Dream Motifs Indicating Situations to Encounter, 2. Dream Motifs Symbolizing the Ideal of Expanding Their Lands with the Elements of the Earth, 3. Religion-Changing Dream Motifs, 4. Love Motifs, 5. Dream Motifs Related to Burials, Tombs and Graves. It has been presented to the reader by evaluating under the relevant Dream Motifs categories.

Keywords: Chagatai Literature, dream, dream motifs, *MIFL*, dream interpretation

Giriş

Rüyalar, insanlığın var oluşundan günümüze kadar birey ve toplum hayatında çok büyük önem arz etmiştir. Gerçekleşen ve gerçekleşmeyen rüyalar olmak üzere temelde iki başlık altında değerlendirilebileceğimiz rüyaları; nefsanî rüyalar, rahmani rüyalar ve şeytani rüyalar biçiminde 3 alt başlık altında kategorizelendirmek de mümkündür (Parçacı, 2016: 109-110). İnsanoğlu, tarihin en karanlık dönemlerinden bu yana gördüğü rüyaları açıklamaya ve anlamlandırmaya çalışmıştır. Bu durum neticesinde rüya yorumcuları yani muabbiler ve tabir-nâme ilmi ortaya çıkmıştır. Rüya yorumlarını içeren kitaplar olarak da bilinen tabir-nâmeler, tarihi Asurlular dönemine kadar dayandırmakla birlikte çeşitli medeniyetlerde de kaleme alınmıştır. İslamiyet'in kabul edildiği dönemde Kur'an-ı Kerim'de çeşitli ayetlerde peygamberlerden bazılarında rüya tabirinin öğretildiği (Yûsuf 12/6, 21), bazı peygamberlerin de bu tabirlerin ışığında hareket etmelerinden (Yûsuf 12/4-6; es-Sâfât 37/102) bahsedilmesi üzerine rüya tabirlerinin önemi tekrar anlaşılmış; rüya tabiri ilmi eski şöhretine kavuşmuştur. Bu derece ehemmiyet arz eden ve insanların hayatında mühim rol oynayan rüyaların çözümlenebilmesi ve yorumlanabilmesi için öncelikle anlatılarda verilen motiflerin belirlenmesi gerekmektedir. Motiflerin belirlenmesi ve tasnif edilmesi hususunda çok önemli çalışmalardan birine sahip olan Thompson, *Motif-Index of Folk-Literature (MIFL)* adlı eserinde sistematik bir biçimde motiflerin tasnifine yönelik kullanışlı bir yöntem geliştirmiştir. Biz de Thompson'un eserinden yola çıkarak hazırladığımız bu çalışmada tespit ettiğimiz motifleri *MIFL*'teki motiflerle karşılaştırmış; motiflerin örtüştüğü yerlerde *MIFL*'te geçen kod numarasıyla eserlerde yer alan rüya anlatılarının günümüz tercümelerinden sonra vermiş bulunmaktayız. Çalışmamız; "Çağatay Edebiyatında Rüya Motifleri (1)" adlı makalemizin devamı niteliğindedir. Bu makalemizin yazım aşamasında ilk makalemizin kaynakçasında yer alan eserlerden edindiğimiz bilgi birikimi de önemli rol oynamıştır.

Türkçenin ilk yazılı belgeleri niteliğinde olan *Orhon Abideleri*'nin söz varlığı incelendiğinde rüya ve rüya tabiriyle alakalı bir kelimeye rastlanmamıştır. Ağırlıklı olarak Budist Uygur çeviri metinlerini ihtiva eden Uygur Türkçesi dönemi metinlerinde Türk dili tarihinde ilk kez rüya tabirine dair yazılı aktarımlara rastlanmaktadır. Karahanlı Türkçesi dönemi eserlerinden biri olan Kur'an Tercümelerinde rüya yorumuyla alakalı geçen beyitler şu şekildedir: *ay ögürler ukturuñlar tüşüm içre eger erse siler tüş yoruğlılar* "Ey ileri gelenler! Eğer sizler rüya yorumlayıcısıysanız (rüya yorumluyorsanız), rüyamı bana yorum!" (TİEM 177r/4); *öğret(t)iñ maña sözler yanışını tüşler yoriğindın* "Bana rüyada görülen olayların yorumunu öğrettin." (TİEM 182r/1).

Görülen rüyaların tabir edilmesi süreçlerinde genellikle iyi rüyalar ve kötü rüyalar olmak üzere ikiye ayrıldığı görülür. Kötü rüyalar, kişiyi negatif yönde etkileyen kâbus niteliğindeki rüyalarlardır. Bu rüyalara örnek olarak Çağatay Türkçesi dönemi eserlerinden *Bedāyi'u'l Vasaʿat* ta geçen beyit şu şekildedir: *sāḳiyā bir mey ki ğam şāmı ħumār-ı hecridin / bir perīşān tüş körüp bu ħaste her dem siskenür* “Ey saki bir şarap ki keder akşamı içki mahmurluğunun ayrılığından bu hasta perişan bir rüya görüp her an sıçrayıp kalkar.” (BV 175/1).

Ancak görülen rüya ne kadar kötü olursa olsun iyiye yorulması büyük önem arz etmektedir. Bununla alakalı olarak *Kutadgu Bilig*'in 4366-4375. beyitleri arasında ise kişinin gördüğü rüyayı iyiye yormasının gerekliliği, iyi ve kötü rüyalar karşısında neler yapılması gerektiği konusunda Yusuf Has Hacib'in görüşleri yer alır: *tüşese yoruĝlı açar edgü yol* “Rüya görsen, yorumlayan kimse onu hayra çevirir.” (KB 4366); *uğısa bu yalñuĝ tüşer ök bu tüş / yora bilse terkin kelir aĝzı tuş* “İnsan uyuyunca rüya görür; tabirci yormasını bilirse dediği derhal çıkar.” (KB 4367).

Aynı durum Çağatay Türkçesi dönemi eserlerinden *Mahbûbü'l-Kulûb*'da şu şekilde geçmektedir: *Tenbîh-Oyĝalĝ'da ni allıĝa kilse ħazādın kör uyĝuda her ni tüşüñe kirse yaĝşı yor*. “Uyanıklık Tenbihi adlı bölümde ne karşına gelse Tanrı tarafından takdir olduğunu gör. Uyku rüyana her ne girerse güzele yor.” (MK 105a/7-8).

Kutadgu Bilig (KB)'de muabbirler için *tüş yörgüçi* ~ *tüş yorguçı* (KB: 4368, 6042) kelimeleri kullanılmıştır. Bu ifadelerin yörgüçiler ~ yorguçular (KB: 5992) şeklinde yalın kullanımlarına da rastlanmaktadır. Yine KB'de geçen *tüş 'ilmî* (KB: 4366, 4370, 5993, 5997) ifadesi ise bu dönemde rüyanın bir bilim dalı olarak değerlendirildiğinin göstergesidir (Gulcalı, 2021: 78). *KB*'nin elli dördüncü bölüm başlığının *tüş yorguçular birle katılmaknı ayur* (Arat, 1947: 439) “Rüya tabircileri ile münasebeti söyler.” (Arat, 1959: 316) biçiminde adlandırılması, Karahanlıların muabbirlere verdikleri ehemmiyeti göstermesi açısından kıymetlidir. Çağatay Türkçesi döneminde de rüya yorumlama ve tabir etme önemini korumaya devam etmiş; rüya tabiri anlamına gelen *tüş tabiri* kelimesine dönem eserlerinden TEH 700b/8, TEH 701a/22, TEH 703a/21'de rastlanmıştır.

Çağatay Türkçesi Dönemi Eserleri ve Rüya Motifleri

1. *Şecere-i Terakime* Adlı Eserdeki Rüya Motifleri

1.1. Tugurmuş'un Rüyası

bir kişi bar irdi Tuğurmuş atlı. Atasının atı Keranca ħāce Kayı ilindin iv yasay turĝan yarlı kişi irdi. Bu vāĝı 'ātdın köp yıllar burun Tuğurmuş bir kiçe yatıp irdi. Tüş körer kim köksindin üç duraĝt kökerip bülend çıĝdı taĝı butaĝlandı ve yapraĝlandı. İrte turup barıp bu tüşni Miran Kāhingā aytdı. Bu körĝen tüşüñni ħiĝ kişiĝa aytaĝıl yaĝşı tüş turur bu tidi “Tugurmuş adlı biri vardı. Babası Keranca Hoca Kayı memleketinde yaşayan fakir biriydi. Bu olaylardan çok zaman sonra Tugurmuş bir gece uykuya daldı. Rüyasında; göğsünden üç ağaç

yeşerip yükseldi ve budaklanıp yapraklandı. Sonra bu rüyasını Miran Kâhine anlattı. (O da kendisine) bu rüyanı kimseye anlatma gördüğün rüya hayırlıdır, dedi.” (ŞT 95b/7-12)

Yukarıda bahsi geçen rüya İshâk Aleyhisselam’ın gördüğü rüyalardan biriyle eş değerdedir. İshâk (a.s.) bir gece rüyasında göğsünden bir ağacın çıktığını, ağacın birçok dala ayrıldığını ve her dalda da bir nurun parladığını görür. Dallar, ileride peygamber olacak çocuklarını temsil eder (Harman, 2013: 275). Anlatılan rüyanın motifi ağaçtır. Ancak bu motif tek başına yeterli bir anlam ifade etmemekte, diğer unsurlarla birlikte değerlendirildiğinde yeterli bir anlam kazanmaktadır. Rüyalarda geçen “ağaç” motifi, yaygın olarak peygamberlik ve hükümdarlık alameti biçiminde yorumlanmıştır (Çetin, 2012: 34). Rüyada ağaç görmek ise özellikle Batı Türklerinde hükümdar olma ve güç elde etme alameti olarak görülmüştür (Gökçe ve Kurt, 2019: 130). Tugurmuş’un ağaç motifli rüyasında da göğsünden yükselen üç ağacın Miran Kâhin tarafından “hayırlı” olarak tabir edilmesinden - üç sayısıyla ilintili olarak- üç vakit sonra Tugurmuş’un oğlu Tugrul han olmuştur. Krş. *MIFL* F811.4: “Ağacın olağanüstü konumu.” (Thompson, 1956: 216); *MIFL* F811.13.1: “Olağanüstü ağaç çiçek açar, meyve verir, tohumları olgunlaştırır, tohumlar filizlenir ve biri izlerken bile büyür.” (Thompson, 1956: 217).

1.2. Kara Han’ın Büyük Hanımının Rüyası

Kara Hanın uluğ hatunıdın bir oğlu boldı. Körki ay künden artuk. Üç kiçe künden anasını immedi. Her kiçe ol oğlan anasının tüşiğe kirip aytur irdi: Ey ana müsülmân bolğıl, eger bolmasañ ösem öler men siniñ imçekiñni immes men tip aydı “Kara Han’ın büyük hanımından yüzü ay ve güneşten daha güzel bir oğlu oldu. Üç gün üç gece annesini emmedi. Her gece annesinin rüyasına girerek: Ey anne Müslüman ol, eğer olmazsan ölürüm de senin memenden süt emmem, dedi.” (ŞT 70a/10-13).

Annesi Oğuz Han’a kıyamamış ve bu rüya neticesinde Müslüman olmuştur. Sonrasında ise Oğuz Han, annesinin inancını değiştirerek Müslüman olmasını ödüllendirmiş ve annesinin memesini emmiştir. Annesi gördüğü rüyayı ve Müslüman olduğunu kimseye söylemeyip herkesten saklamıştır. Krş. *MIFL* H659.5: “Bilmece: en iyi din nedir- Hıristiyan mı, Muhammed mi?” (Thompson, 1956:439); *MIFL* Q22 “İnanç için ödül” (Thompson, 1958: 269).

2. Şibân Han Dîvânı Adlı Eserdeki Rüya Motifleri

tüşde kördi ol moğul-çîn ay yüzini bu Şibân / yâ Rab ol tüş dig yana bir tüşni körgey mü ikin “Şiban, o Moğol güzelinin ay (gibi parlak) yüzünü rüyasında görünce: Ya Rab acaba bu rüyaya benzer bir rüya tekrar görebilecek miyim, dedi.” (ŞHD 140a/3-4)

Sevgilinin yüzü, güzel ve parlak olması açısından aşğın en fazla dikkatini çeken ve gönlünü çelen güzellik unsurlarından biridir. Rüyada görülen yanak motif unsurumuzdur. Bu unsur sevgilinin ay gibi parlak yüzüyle birlikte değerlendirildiğinde eksiksiz bir yoruma

ulaşır. Türk Halk Edebiyatı anlatım türlerinde rüyalar, mahiyet ve fonksiyonları yönünden yedi grup altında toplanmıştır. Üçüncü gruptaki rüyalar, hikâyeyi birbirine bağlamada çapraz ve tekrar edilen (leit motif) bir motif fonksiyonuna sahiptir. Bu leit motif âşık olacak kişinin zihnine kaydedilmiş bir örneğin (archetype) tekrarlanan şekli biçiminde ortaya çıkar. Halk hikâyelerinde, hikâye kahramanını âşık olmaya ulaştıran rüya motifi kompleks bir motiftir (Umay, 2015: 127-130). XVI. yüzyıldan bu yana yazıya geçirilen âşık hikâyelerinde tespit edilen bu rüya motifi bir hareket ve başlangıç noktası olması sebebiyle tarafımızca “âşığın yaşam yolunu tayin eden rüya motifi” olarak adlandırılmıştır. Krş. MIFL T11: “Hiç görmediğin birine âşık olmak.” (Thompson, 1958: 681).

Şibānī uyğunı nitsün uşol dilber firākında / Tüşünde bārī körgeydi bu uykudın kitür yā Rab “Şibani, sevgilinin ayrılığında uykuyu neylesin, ya Rab düşünde bari (sevdiğini) göreceği uykudan getir.” (ŞHD 20a/10-11)

Âşık, sevgilisinden ayrı kaldığı için yahut sevgilisinin hasretini çektiği için üzgündür. Tanrı'ya dua etmekte ve sevgilisini rüyasında görmeyi talep etmektedir. Bu vesileyle sevgilisine kavuşup hasretini bir nebze de olsa dindirecek olan âşığın rüyasında sevgiliyi görmeyi istemesi sevgili motifinden bahsetmemizi mümkün kılar. Ancak rüya henüz tamamlanma aşamasına ulaşmadığından niyetle sınırlı kalmıştır.

3. *Bâbü'r Divânı* Adlı Eserdeki Rüya Motifleri

tüşümde çün kuyaş dik 'arızını kördüm utrudın / tiler min tā kıyāmet açmağay min közni uykudın “Rüyamda, güneş gibi parlayan yanağını karşıdan gördüğüm için ta kıyamet kadar gözü(mü) uykudan açmamayı (uyanmamayı) diliyorum.” (BD 81/1)

Rüyada görülen yanak motifi parlaklığı açısından dikkat çekicidir. Parlaklığının temel sebebi ise sevgilinin yanağında bulunan ayva tüyleridir. Ayva tüyleri tasavvufta kesret olarak kabul edilişi, rengi ve şekli sebebiyle farklı düşünce ve hayâllere konu olmuş; yüzde bulunması nedeniyle de yanak, dudak vb. gibi güzellik unsurları ile birlikte anılmıştır (Undu, 2007: 157). Sevgilinin yanağında yer alan ayva tüyelerinin görevleri değerlendirildiğinde ise; 1) Sevgilinin gül gibi güzel olan yüzünü bakışlardan gizlemek, 2) Sevgilinin yüz güzelliği bahçesini süslemek, 3) Âşığın gönlünde karışıklığa ve fitneye sebep olmak, 4) Sevgilinin yüzünün aydınlık, nurlu biçimde anılmasını sağlamak vb. gibi unsurlar sıralanabilmektedir. Aynı zamanda rüyada yüzdeki tüyleri görmek ödenmekte sıkıntı çekilen borçların ödeneceğine, kişinin eline çok güzel ve hayırlı fırsatların geçeceğine tabir edilmektedir. Krş. MIFL F545.3: “Dikkat çekici yanak” (Thompson, 1956: 164).

4. *Bedāyi'ü'l Vasa'at* Adlı Eserdeki Rüya Motifleri

tüşte kördüm yārni ḥandān raḳībın utruda / reşkidin her laḫza tiş kırıldatur min uykuda “Rüyamda sevgiliyi rakibin karşısında sevinçli (gülerken) gördüm. (Bunun) kıskaçlığı nedeniyle uykuda her an dış gıcırdattım.” (BV 27/1)

Rüyada görülen sevgili motifi sevgilinin rakibin karşısında sevinçli olmasıyla birlikte değerlendirildiğinde âşık için üzücü bir rüya tasviri haline gelmektedir. Âşık, bu durumun

kıskançlığı nedeniyle uykusunda rahat edememiş ve dış sıkılmıştır. Rüyada sevgiliyi rakip karşısında gülerken (neşeli) görmek kendini daima özel ve ayrıcalıklı hissetmeye, manevi olarak güçlenmeye, manevi açıdan şifa bulmaya, çare ve çözüm elde etmeye, kişinin sabrına ve beklediği işin hayırla sonuçlanacağına, borçların kolayca ödeneceğine, kendisine kötülükte bulunulan birini affetmeye tabir edilir.

tüşümge kirdi cennet içre hür u tübi vü kevşer / meger küyide tapkum ‘arız u kadd ü lebidin ber “Cennetteki huri(ler), Tuba ağacı (cennetteki bir ağaç) ve Kevser (cennetteki bir havuzun adı) rüyama girdi meğer yanağının, boyunun ve dudağının meyvesini sokağında bulacağım.” (BV 161/1)

Âşık, rüyada cennet hurilerini, Tuba ağacını ve Kevser havuzunu görmüş ve bunu sevgilinin sokağını ziyaret etmesine yormuştur. Rüyada bir kimsenin Kevser havuzunu görmesi, düşmanlarına galip geleceğine tabir edilir. Huri görmek, sevinç, sürür ve feraha delâlet ederken; Tuba ağacı görmek ise rüyayı gören kişinin mutluluk ve başarı elde edeceğine, işlerinin yoluna gireceğine tabir edilir. Krş. *MIFL* F499.2: “Cennet hurileri” (Thompson, 1956: 133).

tüşte hecrini körüp min saña şerhin aytay / iy hakîm anı eger ‘aks yorar sin âhîr “Rüyada ayrılığını görmenin sana açıklamasını yapacağım; ey hikmet sahibi sen onu en son yansıma/yankı olarak yorumla.” (BV 172/4)

Aşğın rüyasında sevgisinin ayrılığını görmesi aşığı bir hayli üzmüş onu kendisi adına son yankı (çaresizlik) olarak yorumlamıştır. Rüya tabircileri, rüyada sevgiliden ayrıldığını görmenin olumlu bir rüya olmadığını, keder ve sıkıntılara yorulduğunu, yaşanılacak kötü olaylara delalet ettiğini belirtmişlerdir. Bununla birlikte rüyada sevgilinin ayrılığını görmek rüya sahibinin, kırılacağına, üzüleceğine, sıkıntılar geçeceğine tabir edilir.

5. *Fevāyidü’l Kiber* Adlı Eserdeki Rüya Motifleri

öltürür hicrân tûni ölsem hem armân kalmağay / tüşte hem bolsa bir eyyâm-ı vişâliñi körüp “Öldürür ayrılık gecesi ölsem hasret de kalmayacak; rüyada sana kavuşma zamanını görme de olsa.” (FK 57/7)

Âşık, sevgiliye kavuşma özlemiyle yanıp tutuşmakta olduğundan rüyada sevgiliye kavuşma zamanını görmesi bir nebze de olsa sıkıntısını gidermektedir. Ancak sevgiliden ayrı kalmak öyle ağır gelmektedir ki bunun acısını çekmektense ölmeyi yeğlemekte; öldüğünde hasretinin kalmayacağını dile getirmektedir. Görülen rüya tabir edildiğinde aşğın rüyasında sevdiğine kavuştuğunu görmesi, rüya sahibinin hayallerinin ve dualarının kabulüne, gelecekte mutlu ve huzurlu günlerin kendisini beklediğine delalet eder.

tüşte başım ol şānem allındadır iy pārsā / kōp namāzın vakti ötti dip n’iter-sin oyğatıp “Ey sofı, rüyada başım o güzelin önündedir, namazının vakti geçti kalk diyerek neden uyandırıyorsun.” (FK 69/2)

Âşık, gerçek hayatta dokunamadığı yahut kavuşamadığı sevgiliyle rüyasında bir araya gelmiş hatta başını sevgilinin önüne uzatmıştır (koymuştur/yaslamıştır). Kendisini namaz vaktinin geçmesi nedeniyle uyandıran sofuya bu nedenle sitemde bulunmaktadır. Rüya da kişinin başını sevgilinin önüne koyması ruhun dinlenmesine, hayatında müjdeli olaylar yaşayıp sevinmeye, kişinin yokluk ve gözyaşıyla geçen günlerini de geride bırakmasına tabir edilir.

didim kim: “tüşte mihrâb içre kördüm kâfir-i mesti” / didi: “körgil Nevâyî köz açıp kim köz ü kaçımdu” “Dedim ki: Rüya da sarhoş (tasavvufî anlamda kendinden geçmiş) kafiri mihrab içinde gördüm; (bana) Nevayi uyanıp gözümü ve kaşımı gör dedi.” (FK 188/9)

Görülen rüyanın motifi mihrap olsa da tek başına yeterli olmayıp sevgiliyle birlikte değerlendirildiğinde eksiksiz tabir edilmektedir. Klasik Türk edebiyatında sevgilinin güzelliği, içinde ibadet edilen yolunda can verilecek kadar sevilen bir mescittir. Sevgilinin kaşları eğriliği dolayısıyla güzellik mescidinin mihrabı, aşk da imamıdır. âşık, her an güzellik mescidinde sevgilinin mihrabı andıran kaşlarının kemeri karşısında secde eder (Özcan, 2012: 174). Rüya da mihrap görmek ise istenilen her şeye ulaşılacağına, hayra ve müjdeye, dertlerden kurtulmaya işarettir. Krş. *MIFL* V116: “Mihraplar.” (Thompson, 1958: 17).

ni kün ki yüzini körsem tüşümge kirse ni tañ / kuyuşka baksa vü köz yumsa hem kuyuş körünür “Yüzünü gördüğüm gün rüyama girse şaşılacak değil güneşe baksa ve gözünü kapatsa da güneş görünür.” (FK 198/4)

Klasik Türk edebiyatındaki gazel örnekleri incelendiğinde sevgilinin yüzü ile bir çok obje arasında çeşitli nedenlerden dolayı bir ilişki kurulur. Sevgilinin yüzünün ilişkilendirildiği bir unsur da güneştir. Güneş; parlaklığı, aydınlığı ve yuvarlaklığı açısından sevgilinin yüzüyle karşılaştırılır, sevgilinin yüzü galip gelir. Âşık, güneşe baktıktan sonra gözünü kapatsa da (uyusa da) sevdiğinin güneşe benzeyen aydınlık ve parlak yüzünü rüyasında görmektedir. Rüya da sevgilinin aydınlık ve parlak yüzünü görmek sıkıntılardan kurtulmaya, sorunların çözümüne, dini duyguların ve inancın güçlenmesine, saygınlığının artmasına ve insanlar arasında sevilen biri olunacağına delalet eder.

sin uyku içre-sin hürşîd-i evc-i devletiñ tüştür / hem uşbu tüşte ol hürşîdka dāyım zevāl olmış “Sen uykudayken devletinin güneşinin en yüksek noktası rüyadır; bu rüyada o güneş daima sona erer (batar).” (FK 271/8) Krş. *MIFL* A739.6: “Güneş batıyor ve doğmayı reddediyor: Yeraltı dünyasından geri alınmalı.” (Thompson, 1955: 149)

bir kiçe tüşte kördim ol zülf birle yüzni / bahtım kibi tiler-min bolsam hemîşe nāyım

“Bir gece o kahrkölünle yüzünü rüyamda gördüm; bahtım gibi sürekli bolluk ve bahtiyarlık içinde yaşamayı dilerim.” (FK 410/3)

Rüya da görülen kahrköl ve yüz rüyanın motifidir. Âşık, rüyasının ardından bahtı gibi bolluk ve bahtiyarlık yaşayacağı temennisinde bulunmuş; yani gördüğü rüyayı hayra ve olumlu bir anlama yorumuştur. Aşığın yorumuyla paralel olarak rüyada görülen kahrköl rüya

sahibinin başarılarının artacağına, önünün açılacağına, işlerinin yoluna gireceğine ve hayırlı bir geleceğe tabir edilir. Yine rüyada görülen yüz motifi de hayırlıdır ve iyi durumların işaretidir.

veh ki imdi tüşke hem kirmes vişâliñ nige kim / közdin andağ kim uçar vaşlıñ uçuptur uyku hem “Yazık ki şimdi sana kavuşma arzusu rüyama da girmediğinden gözümden uyukla birlikte (sana) kavuşma arzum da öylece uçup gitmiştir.” (FK 450/3)

Yukarıdaki beyitte aşığın bir rüya görme durumu söz konusu olmayıp; rüyasında sevgiliyi görmeyi temenni etmektedir. Görülen yahut tamamlanan bir rüya olmadığından burada bir yoruma gidilememiştir.

iy Nevâyî bu fesâneñ yâ tüş irkin yâ hayâl / niçe lâf urmağ özünge munça bühtân iyleben “Ey Nevayi bu hikâyen ya rüyadır ya hayal; kendine bunca iftira (yalan) atarak ne kadar övünmedir.” (FK 477/13)

Yukarıdaki beyitte Nevayi'nin mübalağalı bir şekilde kendini övmesinin neticesi olarak bahsettiği şeyin rüya ya da hayal olduğu ileri sürülmektedir. Şairin anlattığı hikâyenin mahiyeti bilinmediğinden burada bir yoruma gidilememiştir.

iy Nevâyî tüş körer-sin mü vağanı dime kim / tilbe tüş dik sağınur yâd itse hânümânıdın “Ey Nevayi rüyanda vatani görür müsün deme ki deli hatırlasa evinden rüya gibi sakınır.” (FK 486/7)

Yukarıdaki beyitte rüyada vatani görüp görmediğinden bahsedilmekte; kendine delilik atfeden şair durumu hatırladığında evinden rüya gibi sakınacağından bahsedilmektedir. Nevayi'nin rüyayı görüp görmediği bilinmediğinden burada bir yoruma gidilememiştir.

her kiçe hâlim harâb olğanda yalğan tüş bile / va 'de-i vaşl iylep andın ornı hoş-hâl itke-min “Her gece gerçek olmayan rüya ile hâlim harap olduğundan kavuşma vadesi vererek (bunun sebebine) makamımı hali vakti yerinde bir duruma getireceğim.” (FK 495/4)

Âşık, rüyasında sevgiliye kavuşamamış gerçek olmayan vaatlerle oyalanmıştır. Bundan dolayı kendine sevgiliye kavuşma vadesi vererek kendini toparlamayı, eski diriliğine ve ihtişamlı günlerine geri dönmeyi planlamaktadır. Görülen rüyanın mahiyeti bilinmediğinden burada bir yoruma gidilememiştir.

tüş körüp bir kün kıyâmetni bolup irdi unut / birdi hecriñde min-i mecnûnga ol kün yâdı tün “Bir gün rüya görüp kıyameti unutmuştu; ayrılığında benim gibi mecnuna o gün(kü) geceyi hatırlattı.” (FK 519/2)

Âşık, sevgilinin kendisinden ayrılması nedeniyle eski günlerde gördüğü kötü bir rüyayı tekrar hatırlamıştır. Görülen kötü rüya (kâbus) kıyameti unuttu kadar kötü olmasıyla burada anılmış ve kötülünün derecesi nedeniyle sevgilinin âşıktan ayrıldığı günle eşdeğer tutulmuştur. Görülen rüyanın mahiyeti bilinmediğinden burada bir yoruma gidilememiştir.

yüzünü tüşte körer mümkün olsa ister-min / anuñ dek uyku ki andın soñ olmağay uyku
“Rüyamda yüzünü gördüğümde mümkün olsa onun gibi uyku uyumayı ve ondan sonra (başka bir) uyku olmamasını isterim.” (FK 547/6)

Görülen rüyanın motifi yüzdür. Burada bahsi geçen tek başına yüz kavramı olmayıp bu yüz sevgiliye aittir. Rüyada yüz görmek şerefle, itibarın artmasıyla ve sevinçle tabir edilir. Sevgilinin yüzünü görmek ise mal varlığının artacağına, sevgiliye verilen değer ve kıymete, sıkıntıların ve sorunların yakın bir zaman içinde çözüme kavuşacağına delalet eder.

tüş körerler mü ikin şāhni hīç / vañan u mesken ü bün-gāhni hīç “Acaba rüyalarında hiç şahı, vatani, meskeni ve çadırı görürler mi?” (FK 689/122)

Yukarıda verilen beyitte rüyada görüldüğü takdirde bahsedilecek motifler; şah, vatan, mesken ve çadırıdır. Hepsi bir yere duyulan özleme ve hasreti çekilen vatana işaretler. Rüyada görülme eyleminin gerçekleşip gerçekleşmediği bilinmediğinden burada bir yoruma gidilememiştir.

ışk evci kıyaştın kör kim tüşte bolur ğārib / hem şāmı irür mühlük hem şubhı irür kāzib “Aşkın doruğunu güneşten gör ki rüyada bambaşka olur; hem akşamı öldürüdür hem sabahı yalandır.” (FK 803)

Evrenin en yüksek noktasında bulunan cismin güneş olması nedeniyle âşık, aşkın en yüksek noktasına kişinin güneşten bakması gerektiğini dile getirmiştir. Ki bu nokta rüyada tuhaf bir hal almakta; aşk derdine yakalanan kişi için gece-gündüz (sabah-akşam) kavramları anlamını yitirmektedir.

6. *Lutfi Divanı* Adlı Eserdeki Rüya Motifleri

uykuçu bahtım kara saçını dāyim tüş körer / veh ki tacbīr içre bardur tüşte saç körgen belā “Uykucu bahtım siyah saçını daima rüyasında görür. Eyvah ki tabirine göre rüyada saç görmek beladır.” (LD 10/4)

Buradaki rüya motifi saçtır. Ancak bu saç motifi siyah renkle birlikte değerlendirildiğinde tam bir anlam kazanmaktadır. Âşık, sevgilinin saçını rüyasında görmüş ve bunun yorumunu “bela” olarak tabir etmiştir. Rüyada görülen siyah saç kişinin kendini toparlaması için bir nevi uyarı mahiyetindedir. Çok büyük sıkıntılar yaşamaya ve zarara uğramaya tabir olunur. Aynı zamanda rüyada görülen siyah saç rüya sahibinin halk arasında itibarlı ve saygın biri olmasına, şan ve şeref’in artmasına işaret eder. Krş. *MIFL* J83: “Gri ve siyah saçlar: düşmanlar uzlaştı.” (Thompson, 1958: 350); *MIFL* Z143: “Sembolik renk: siyah” (Thompson, 1958: 74).

tüşümde tuttum ilgime köñleki yeñini / tañkık kıldım āhiri ol hem hayāl irür
“Rüyamda gömleğinin kolunu tuttum. Sonra baktım ki o, hayalmiş” (LD 51/6)

Görülen rüyanın motifi gömlektir. Ancak bu gömlek sevgiliyle birlikte değerlendirildiğinde eksik bir anlama sahip olmaktadır. Aşığın, sevgiliye dokunma/erişme gayesi sadece gömleğinin kolunu tutma biçiminde gerçekleşmiştir. Rüyada görülen gömlek

kolu ruhunu tüm kötülüklerden arındırmaya, yakın bir zaman içinde yüklü miktarda kazanç elde etmeye, kişinin hayatında olumlu gelişmelerin olacağına delalet eder.

bilür mü sin ki kün tüşte üçün seyridin kaldı / yüzünü kördi sarğarıp iligtin bardı şafrādn “Rüyamda güneşin seyri niçin durdu biliyor musun? Senin yüzünü gördü ve safradan (daha çok) sararıp ülkeden gitti.” (LD 197/2)

Âşığın rüyasında yer alan motif güneştir. Güneş, sevgilinin yüzünü gördükten sonra - kendi parlaklığının ve aydınlığının yetersizliğinden utanmış ve- safradan daha çok sararak şehri (yeryüzünü) terk etmiştir (doğmayı bırakmıştır). Burada güneşin utancından ortalıkta görünmek istememesi nedeniyle gizlenmesi yahut saklanması durumu da söz konusudur. Klasik Türk edebiyatında âşığın hastalıklı görünüşü ve psikolojik durumu sarı renkle ilişkilendirilmiş, sarı ve hastalıklı yüz âşıklık alameti sayılmıştır. Al yanağın sarıya dönmesi bir solma durumudur. Bu durum sevgilinin güneş gibi yakıcı yüzüyle âşığı sarartıp soldurmasıyla açıklanabilir. Âşık, bu durumu güneş üzerinden vererek güneşin sevgilinin yanağının yakıcılığıyla safradan daha sarı bir hale geldiğini ve utancından ülkeyi terk ettiğini ifade etmiştir. Krş. *MIFL* A711: “Dünyayı terk eden adam olarak güneş.” (Thompson, 1955: 141); *MIFL* A734: “Güneş saklanır.” (Thompson, 1955: 141).

tā kıyāmet ‘ayş kılğay min öz irnimni sorup / tüşte ger körsem ki sormuş min leb-i hūn kändim “Eğer rüyamda kan (gibi kırmızı) dudağının şekerini emdiğimi görürsem kıyamete kadar kendi dudağımı emip eğleneceğim.” (LD 293/4)

Beyitte geçen dudak motifi sevgilinin kan gibi kırmızı oluşuyla birlikte değerlendirildiğinde eksiksiz bir değerlendirilmeye gidilmiş olur. Klasik Türk edebiyatında sevgilinin dudağı tasavvufta en yüksek makam yani fenafillahdır. Sevgilinin dudaklarına erişen ölmeden evvel ölmüş, dünyevi her şeyden arınmış ve ahirete göç etmiş sayılır. Öyleyse sevgilinin dudağı âlem-i mecazdan âlem-i hakikate varan bir yoldur. Bundan dolayı âşık, yokluk sırrına erme mertebesine erişmek için rüyasında da olsa sevgilinin dudağına ulaşmak ve dudağını öpmek (yahut balla yahut şekerle özdeşleştirilen dudağını emmek) istemektedir. Krş. *MIFL* F544.1: “Dikkat çekici (fevkalade) dudaklar.” (Thompson, 1956: 162); *MIFL* Z141: “Sembolik renk: kırmızı.” (Thompson, 1958: 633).

7. Hüseyin Baykara Divanı Adlı Eserdeki Rüya Motifleri

veh ni tālī’dür ki gam şāmı tüşümge kirse yār / bāver itmey uyğudın sigrip kıpar-min sissenip “Keder akşamı sevgilinin düşüme girmesi vah ne şanstır; (bu duruma) inanmayıp uykudan sıçrayarak uyanırım.” (HBD 16/6)

Âşık, kederli olduğu bir akşam uykuya dalmış ve sevgiliyi rüyasında görmüştür. Bu duruma inanamayan âşık uykusundan sıçrayarak uyanmıştır. Çünkü gaddar ve acımasızlığıyla bilinen sevgili âşığa yüzünü göztermemiş ve âşığı özlem ve hasrette bırakmıştır. Bu duruma üzülen âşık kederli duruma düşmüştür. Rüya sevgiliyi görmek iki kişi arasındaki bağlılığın, duygu yoğunluğunun işaretidir. Ancak bu tabir rüyada sevgilinin ne şekilde görüldüğüyle de doğru orantılı bir şekilde anlam kazanır.

ārūdūr tūşde vaşlıñ veh ki irür muḥāl / maña kim közüm kiçe tañ atkunça bīdār irür
“Rüyada sana kavuşmak istektir yazık ki benim için mümkün değildir; (bundan dolayıdır) ki gözüm gecedен sabah oluncaya kadar uyanıktır.” (HBD 37/4)

Âşık, sevdiğini özlediği için rüyada ona kavuşmak istemekte ancak bunun mümkün olmadığını da içten içe bilmektedir. Çünkü sevgili rakibin karşısında gülüp eğlenirken aşığa yüz vermemekte ve onu kendisine hasret bırakmaktadır. Bunun karşısında âşık ne uykuda ne de uyanıkken sevgiliye kavuşamamakta ve gecesi gündüzüne karışmaktadır.

iy kuyaş kirdiñ tüşümge çün köz açtım yoğ idiy / kil yana Tiñri üçün köz yumdum vü bīdār imen
“Ey güneş (gibi güzel sevgili) rüyama girdiğin için gözümü açtım yoktun; gözümü kapattım ve uyuyamıyorum Tanrı (hakkı için) için tekrar gel.” (HBD 114/4)

8. *Leylî vü Mecnûn* Adlı Eserdeki Rüya Motifleri

cezm etti ki bu қазиyye çındur / mecnûn tüşü bī-gümân yakīndür “Niyet ettiği bu iş doğrudur mecnunun rüyası şüphesiz sağlam bilgidir.” (LM 1938)

Nevfel, Mecnun ile Leyla'nın birlikte olmasını istemektedir. Leyla'nın babasına haber gönderir ve Leyla'yı kendisinden ister. Ancak Leyla'nın babası Nevfel'in bu teklifini reddeder. Bunun üzerine Nevfel Leyla'nın kabilesine saldırır. Savaşı kaybedeceğini anlayan Leyla'nın babası kızını öldürmeye karar verir. Mecnun, Nevfel'in savaşı kazanmasına sevinip Leyla'nın kabilesinin savaşı kaybetmesine üzüldüğü sırada bir rüya görür. Rüyasında göre Leylâ'nın babasının kızını öldüreceğini görür. Mecnun, terler içinde uyanarak rüyasını Nevfel'e anlatır ve vazgeçmesini ister. Bu durumun ardından Nevfel, Mecnun'un gördüğü rüyanın doğruluğuna ve Mecnûn'un keramet sahibi bir kimse olduğuna inanarak bu işten vazgeçer. Şüphesiz Mecnun'un rüyası ilahi kaynağa bağlı bir rüyadır.

leylî atası öz ḥaylin nevfel sipāhı қаşıda zebûn körüp 'adūğa çekken tīğni öz cigerlerige urmak istegeni ya 'nī leylî қanın ақızay değeni ve ol kuyaşni mecnûn tüşte körüp zevālñi rüşen қılғанı ve mātem-zede tün dek nevfel allıda аһter-i eşkin ақızғанı ve nevfelñiñ rezm otı terkīn tutup yanmağı “Leyla'nın atası kendi atını Nevfel'in karşısında cılız görüp düşmana attığı oku kendi cigerlerine vurmak istemesi yani Leyla'nın kanını akıtayım demesi ve o güneşi Mecnun'un rüyasında görüp yok olmasını belli etmesi ve matemli gün gibi Nevfel'in karşısında gözyaşlarının ışıltısını akıtması ve Nevfel'in savaşmak için sözleşip yanması.” (LM XXIII)

Burada yukarda bahsettiğimiz hikâye anlatılmaktadır. Bu hikâye; Nevfel'in Leyla ile Mecnun'un kavuşmasını istemesi üzerine babasına haber göndermesi ve reddedilmesinin ardından savaş çıkarması, babasının savaşta yenileceğini anlaması üzerine Leyla'yı öldürmeye niyetlenmesi ve bu durumu Mecnun'un rüyasında görmesi ve ağlayarak Nevfel'e bu işten vazgeçmesini talep etmesi olay örgüsü şeklinde gelişmektedir. Mecnun'un gördüğü ilahi rüya vasıtasıyla Leyla'nın ölümü engellenmiştir.

çün istedi ol tüşige ta'bîr / öz hâliğa dâl taptı bir bir “Rüyasında kendi halini iki büklüm gördüğü için (rüyasında kendini dal harfine benzer şekilde gördüğü için) rüyasının tabirini istedi.” (LM 3002)

Rüyada kendini iki büklüm olmuş şeklinde görmek yaşlılıkta çok zor yıllar geçirmeye ve muhtaç bir hâle düşmeye delalet eder. Krş. *MIFL* H602.2: “Harflerin sembolik yorumu.” (Thompson, 1956:434).

anıñ bile barça hâl birle / geh tüş bile geh hayâl birle “Onunla tüm hallerle; bazen rüyayla bazen hayalle.” (LM 3311)

Âşık, sevgiliyle hayatın her anında birlikte olmayı arzu etmektedir. Rüyalarda, hayallerde dahi sevgiliyle birlikte vakit geçirmeyi temenni eden aşığın tek isteği sevgiliye kavuşmaktır. Görülen yahut tamamlanan bir rüya olmadığından burada bir yoruma gidilememiştir.

9. *Hakîm Ata Kitabı* Adlı Eserdeki Rüya Motifleri

Hâce Celâlu'd-dîn ilgerak yörüdi, ol yerde birâz yattı, ötken keçe hem uyumamış êrdi, uykuğa bardı. Ol hâlda oğ Hakîm Ata tüşige kirdi, aydı: Ey oğlum Celâlu'd-dîn hoş keldiñ! Êmdi bizni taptuñ, bu yatmış ornuñdin kopkıl! Yetti kadem ilgeri başkıl, andın ol yerni kazgıl, anda büriyâ çıkqay! körgey-sên! Tağı ol büriyâniñ astındın koparıp karasanız bir deste gül çıkqay! Ol yêrdin ötmegey-sên! Ol meniñ türbetim bolğay. Ve tağı ol yetken mâliñ için gâm yemegey-sên! Ol mâllarñ barça Menzilhâne'ğa barıp turur. Ol mâllarñızni alıp munda kelgey-sên! Bizniñ üstümüzge imâret kılgay-sên. Tağı bizge mücâvir bolup turgay-sên, bizdin ülüş algay-sên.” *tedi* “Hoca Celeleddin ileriye yürüdü, orada biraz yattı, geçen geceden uykusuz kaldığı için uykuya daldı. Hakîm Ata'nın rüyasında kendisine şunları dediğini gördü: Ey oğlum Celeleddin hoş geldin! Şimdi bizi buldun, bu yattığın yerden (ayağa) kalk! Yedi adım ileri git ve orayı kaz, (kazdığın yerden) bir hasır çıktığını göreceksin. O hasırın altını kaldırıp bakarsan bir deste gül bulacaksın. Oradan geçme! Orası benim türbemdir. Ve o kaybolan malın için üzülme. O mallarının tamamı Menzilhâne'dedir. O mallarınızı alıp buraya gel! Bizim üzerimize imaret kıl (bizi bayındır duruma getir) ve bize komşu ol, bizden nasiplen.”

Hoca Celeleddin görmüş olduğu rüyanın ardından yerinden hızla kalmış ve yedim adım gitmiş, bulunduğu yeri kazmış, hasır bulmuştur. Kaldırdıktan sonra altındaki bir deste gülü fark etmiştir. Gülün kokusu burnuna gelince başı dönen Celeleddin ayılınca o yere bir işaret koyup Menzilhâne'ye doğru yola çıkmıştır. Menzilhâne'ye geldiğinde mallarını ve hayvanlarını sağ olarak bulmuş, oradan Harezmi şehrine ulaşmıştır. Oradan da iş bilen ustaları arayıp Bakırgan'a gelmiştir. Kısa sürede Hakîm Ata'nın kabrini bayındır duruma getirmiş; Menzilhâne'de Hakîm Ata'nın komşusu olmuştur. Dua etmek amacıyla etraf vilayetlerden insanlar gelmeye başlamış; bunun neticesinde Bakırgan ili düzelmiştir.

Krş. *MIFL* D1658.2.2: “Güzel kilimler.” (Thompson, 1956: 144); *MIFL* E631.1.2: “Mezardan gül.” (Thompson, 1956: 489).

Sonuç

Dönem eserlerinin taranması neticesinde tespit edilen rüyalar; uyarıda bulunma, gelecekte haber verme, rehberlik etme vb. gibi farklı özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Freud’un simgesel yorumlama ve şifre çözme olmak üzere iki temel yöntemi üzerinden düşünüldüğünde yapılan rüya tabirlerinin bu yöntemler üzerine kurgulandığı görülmektedir. İslamiyet’in kabulüyle birlikte rüyaların rahmani, şeytani gibi nitelikler alması, istihareye yatarak rüyanın yol gösterici olması gibi durumlarla karşılaşmış; rüyanın her daim hayra yorumlanması tavsiye edilmiştir. Yorumlanabilen ve neticesi hayra ya da şerre çıkan rüyaların dışında bir de yorumlanamayan rüyalar bulunmaktadır. Bunlar *adğas u ahlâm* yani karışık rüya olarak açıklanabilmektedir. Yukarıda anlatılan 9 rüya motifinde üç rüya çeşidinden örneklere rastlanmaktadır. Rüyalarda geçen motifler günümüz rüya tabirlerinden yola çıkılarak yorumlandığında ise hikâyelerde yapılan yorumlar ile rüya tabirleri arasında paralellik olduğu görülmektedir.

Doğu Türkçesi olarak da anılan Çağatay Türkçesi dönemine ait eserlerde tespit edilen rüya motifleri şu kategoriler² altında listelenebilir:

1. Karşılaşılabilecek Durumları Gösteren Rüya Motifleri
  - 1.1. Tehlike Bildiren Rüya Motifleri
    - 1.1.1. Siyah saç (bk. 6)
  - 1.2. Savaş Galibiyeti ile İlgili Rüya Motifleri
    - 1.2.1. Savaşın kazanıldığına görülmesi (bk. 8)
  - 1.3. Zor Bir Durumda Kalınacağı ile İlgili Rüya Motifleri
    - 1.3.1. Kendini iki büküm (dal harfi biçiminde) görme (bk. 8)
2. Topraklarını Genişletme Ülküsünün Yeryüzüne Ait Unsurlarla Simgeleştiği Rüya Motifleri
  - 2.1. Ağaç (bk. 1.1)
3. Din Değiştirici Rüya Motifleri
  - 3.1. Müslüman olmadan süt emmeme (bk. 1.2)
4. Aşk Motifleri
  - 4.1. Sevgili (bk. 2, 3, 4, 5, 6, 7)
    - 4.1.1. Hiç görmediğin birine âşık olma (bk. 2)
5. Türbe, Yatır, Mezarlarda Yatanlarla İlgili Rüya Motifleri
  - 5.1. Türbe, yatır ve mezarların inşasının talebi (bk. 9)

Geleceğe yönelik kehanette bulunma yahut gaybı (bilinmeyeni) bilme konusunda bir araç olarak kullanılan rüyalar toplumların kültürünü yansıtan birer ayna gibidir. Rüya tabirlerinde kullanılan unsurlar ve yorumlama stilleri toplumun örf ve âdetleriyle, yaşayış ve inanış biçimleriyle paralellik göstermekte; toplumdaki topluma değişkenlik arz etmektedir. 5 temel maddeyle listelenen motifler çalışmamız boyunca anlatılan

hikâyelerde ayrıntılı biçimlerde açıklanmış; *MİFL*'te eşleştikleri karşılıkları yanlarında belirtilmiştir. Çalışmamız neticesinde bir toplumun sahip olduğu folklorun bir parçası olan rüyaların kullandıkları sembol dil, içerdikleri mesajlar, yükledikleri işlevler ve uluslararası konuları okuyucuya sunulmuştur.

Sonnotlar

¹ *tüş* 'ilmi' ifadesinin geçtiği eserler için ayrıca bk. KE 110v/14.

² Faydalanılan kategorilendirme başlıkları için bk. Çelepi, 2010; Çelepi, 2017; Gulcalı, 2021; Sarıkaya, 2017.

Kaynaklar

ALAN, S. (2022). "Çağatay Edebiyatında Rüya Motifleri (1)." *Folklor Akademik Dergisi*, C. 5, S. 2, 366-376.

BAĞCI, S. (2019). *Lutfî Divanı'nın Türkiye Türkçesine Aktarımı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

BD= YÜCEL, B. (1995). *Bâbü'r Dîvânı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

BV= TÜRKAY, K (2002). *'Alî Şîr Nevâyî, Bedâyi'ü'l Vasa'at, Üçüncü Divan*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. (TDK Yay. 807.)

ÇELEPİ, M. S. (2010). "Dânişmend-Nâme'de Rüyaların İşlevleri." *Journal of Turkish Studies*, 5(1), 263-280.

— (2017). *Türk Halk Kültüründe Rüya*. Konya: Kömen Yayınları

ÇETİN, H. (2012). "Ağaç Motifli Osmanlı Saltanat Rüyasının Tabir İlmi Açısından Değerlendirilmesi." *Gazi Akademik Bakış*, C. 5, S. 10, 25-38.

FK= KAYA, Ö. (1996). *'Alî Şîr Nevâyî: Fevâ'idü'l Kiber*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. (TDK Yay. 670.)

GULCALI, Z. (2021). "Budist Uygur Edebiyatında Rüya Motifleri." *Millî Folklor*, 132, 75-88.

GÖKÇE M. ve KURT S. (2019). "Ağaç Kültü Örneğinde Muğla ve Civarında Eski İnanışlar." I. Uluslararası Antalya Yörük Sempozyumu (6-8 Aralık 2019). *Akdeniz Üniversitesi (Bildiri Kitabı)*, 128-147.

GÜNAY, U. (2015). *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

HARMAN, Ö. F. (2013). Ya'kûb. *TDVİA*. C. 43, 274-276.

HBD= YILDIRIM, T. (2002). *Hüseyin Baykara Divanı* (Metin-İnceleme-Dizin). Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KB= ARAT, R. R. (1947). *Kutadgu Bilig I.* (Metin). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. (TDK Yay. 458.)

— (1959). *Kutadgu Bilig II.* (Tercüme). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. (TTK Bas. 20.)

LD= KARAAĞAÇ, G. (1997). *Lutfî Divanı* (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. (TDK Yay. 687.)

LM= ÇELİK, Ü. (1996). *‘Alî Şîr Nevâyî, Leylî vü Mecnûn.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. (TDK Yay. 659.)

ÖZCAN, N. (2012). “15. Yüzyıl Divanlarında Dinî Benzetmelerle Yapılan Sevgili Tasvirleri.” *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 11, 159-189.

PARÇACI, İ. (2016). “Rüyâ’nın Delil Değeri ve İstihâre.” *Dini Araştırmalar*, C. 19, S. 48, 103-128

SARIKAYA, E. (2017). *Eski Türk Edebiyatında Rüya (Başlangıçtan XV. Asra Kadar).* Ankara: Gece Kitaplığı Yayınevi.

ŞHD= KARASOY, Y. (1998). *Şîbân Han Dîvânı* (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. (TDK Yay. 614.)

TEH, TMA, MÜN= ABİK, A. D. (1993). *‘Alî Şîr Nevâyî’nin Risaleleri Târîh-i Enbiyâ ve Hükemâ, Târîh-i Mülük-ı ‘Acem, Münşeat.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TEKCAN, M. (2007). *Hakîm Ata Kitabı.* İstanbul: Beşir Kitabevi.

THOMPSON, S. (1955-1958). *Motif-Index of Folk-Literature: A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books, and Local Legends.* Volume 1-6 (AC; D-E; F-H; J-K; L-Z). Indiana University Press, 1955 (Vol. 1), 1956 (Vol. 1, II), 1957 (Vol. 4-5), 1958 (Vol. 6).

— (1955-1958). *Motif-Index of Folk-Literature: A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books, and Local Legends.* Revised and Enlarged A-Z, 2465 page. Edition. Bloomington: Indiana University Press.

TİEM= KÖK, A. (2004). *Karahanlı Türkçesi Satır-Arası Kur’an Tercümesi (TİEM73 1v-235v/2)* (Giriş-Metin-İnceleme-Metin-Dizin). Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

UNDU, S. (2007). *Fehîm-i Kadîm Dîvânı’nda Sevgili ve Sevgilinin Güzellik Unsurları.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.